

Янковський Андрій Михайлович,
аспірант,
кафедри міжнародного менеджменту,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
e-mail: yankovskyandriy@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5095-6819>

СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ВАРТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Yankovsky Andriy,
Postgraduate,
Department of international management
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman
e-mail: yankovskyandriy@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5095-6819>

THE ESSENCE AND CHARACTERISTICS OF GLOBAL VALUE CHAINS: THEORETICAL ASPECT

Анотація. У статті проведено компаративний аналіз наукових підходів до розуміння сутності глобальних ланцюгів вартості, в результаті чого обґрунтовано авторську позицію щодо цього питання. Встановлено, що концептуальну основу формування глобальних ланцюгів вартості складають територіальна організація міжнародного бізнесу та міжнародний поділ праці. Особлива увага приділяється тому, як процеси глобальної економічної інтеграції сприяють постійним модифікаціям ланцюгів вартості, а також важливості ефективного управління ними, що є вирішальним чинником підвищення конкурентоспроможності компаній і країн. У статті аргументовано, що участь у глобальних ланцюгах вартості надає бізнесам та державам значні переваги, такі як доступ до нових ринків, підвищення ефективності виробництва та збільшення доданої вартості. Водночас, ідентифіковано ризики, зокрема пов'язані з нестабільністю ланцюгів поставок, зростанням конкуренції та залежністю від глобальних ринків. Розглядаються різні типи глобальних ланцюгів вартості та особливості їхнього управління в умовах сучасних викликів глобалізації. Зроблено висновки щодо перспектив розвитку українського бізнесу на основі концепції глобальних ланцюгів вартості, з урахуванням глобальних тенденцій та національних особливостей економіки. Стаття є корисною для науковців, фахівців у галузі міжнародного бізнесу та економіки, а також для тих, хто цікавиться питаннями інтеграції національних економік у світові виробничі процеси.

Проведено компаративний аналіз позицій сучасних науковців щодо сутності глобальних ланцюгів вартості. Обґрунтована авторська позиція в питанні сутності глобальних ланцюгів вартості. Встановлено, що концептуальним базисом для формування глобальних ланцюгів вартості є територіальна організація міжнародного бізнесу, а також міжнародний поділ праці. Аргументовано, що в умовах посилення інтеграційних процесів у глобальній економіці, відбуваються постійні модифікації глобальних ланцюгів вартості, а управління ними стає одним із важливих факторів конкурентоспроможності. Детерміновано переваги, які отримують бізнес-одиниці та країни від участі в глобальних ланцюгах вартості, а також ідентифіковано ризики, що виникають при цьому. Аналізується типологія глобальних ланцюгів вартості, особливості управління ними. Зроблено висновки щодо перспектив розвитку вітчизняного бізнесу на основі концепції глобальних ланцюгів створення вартості.

Ключові слова: вартість, додана вартість, глобальні ланцюги вартості, глобалізація, міжнародний поділ праці, виробнича інтеграція, логістичні мережі.

Abstract. The article carries out a comparative analysis of scientific approaches to understanding the essence of global value chains, as a result of which the author's position on this issue is substantiated. It has been established that the territorial organization of international business and the international division of labor form the conceptual basis of the formation of global value chains. Special attention is paid to how processes of global economic integration contribute to constant modifications of value chains, as well as the importance of their effective management, which is a decisive factor in increasing the competitiveness of companies and countries. The article argues that participation in global value chains provides businesses and governments with significant benefits, such as access to new markets, increased production efficiency, and increased value added. At the same time, risks have been identified, in particular those related to the instability of supply chains, increased competition and dependence on global markets. Different types of global value chains and features of their management in the conditions of modern challenges of globalization are considered. Conclusions have been made regarding the prospects for the development of Ukrainian business based on the concept of global value chains, taking into account global trends and national features of the economy. The article is useful for scientists, specialists in the field of international business and economics, as well as for those who are interested in the integration of national economies into global production processes.

A comparative analysis of the positions of modern scientists regarding the essence of global value chains was carried out. Reasoned author's position on the issue of the essence of global value chains. It has been established that the territorial organization of international business, as well as the international division of labor, is the conceptual basis for the formation of global value chains. It is argued that in the conditions of strengthening integration processes in the global economy, constant modifications of global value chains take place, and their management becomes one of the important factors of competitiveness. The benefits that business units and countries receive from participating in global value chains are determined, and the associated risks are also identified. The typology of global value chains, features of their management are analyzed. Conclusions have been made regarding the prospects for domestic business development based on the concept of global value chains.

Key words: value, added value, global value chains, globalization, international division of labor, production integration, logistics networks.

Постановка проблеми. Однією із ключових ознак сучасного глобального економічного розвитку беззаперечно є швидкість та радикальний характер різноманітних змін. Невпинна інформатизація та диджиталізація, технологізація та інтелектуалізація безповоротно змінюють архітектуру глобальної економіки, а з нею — і формат функціонування міжнародної торгівлі товарами та послугами. Окреслені тенденції змушують по новому поглянути і на проблематику глобальних ланцюгів вартості. Зауважимо, що саме у їх функціонуванні найповніше відображаються усі характеристики, що притаманні сучасній глобальній економіці. Фактично, глобальні ланцюги вартості віддзеркалюють і ущільнення виробничо-торговельних зв'язків між економічними агентами з різних країн, і формування складних виробничих і логістичних мереж, і лібералізацію торговельних режимів між різними країнами та економічними блоками. Серед іншого, дослідження глобальних ланцюгів вартості має стати основою для розробки концептуальних підходів щодо інтеграції вітчизняного бізнесу у світову економіку, адже цей процес багато в чо-

му визначати міжнародну конкурентоспроможність національних виробників та економіки України в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика глобальних ланцюгів вартості розглядалася в роботах відомих закордонних вчених Г. Джереффі, Е. Замори, Р. Каплінського, Дж. Лі, А. Моррісона, М. Морріса, М. Портера. Серед вітчизняних науковців слід відмітити здобутки у цій царині О. Гірної, І. Гужви, Г. Дугінець, І. Кравцової, Н. Марущак, Т. Мельник, О. Менчинської та багатьох інших науковців.

Постановка завдання. Мета статті — доповнити існуючі теоретичні положення економічної науки щодо сутності та ключових особливостей функціонування глобальних ланцюгів вартості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні у фаховій економічній літературі визначено, що зародження концепції глобальних ланцюгів вартості (в окремих джерелах — глобальних ланцюгів створення вартості) відбулося завдяки дослідженням М. Портера [1]. Саме цей всесвітньо відомий учений заклав підвалини щодо розуміння важливості міжфірмових зв'язків для підтримання конкурентоспроможності бізнес-одиниці. На думку М. Портера, ланцюг створення вартості — це послідовність дій, що виконують підприємства для розробки, виробництва, реалізації, поставки та обслуговування товарів. Фактично, концепція М. Портера дає змогу пояснити, чому фірми, які несуть ідентичні факторні витрати можуть отримувати геть різні результати.

Зауважимо, серед сучасних учених є й такі, які вказують на певну обмеженість підходу до сутності ланцюгів вартості, який був запропонований М. Портером. Зокрема, в одній із наукових праць стверджується: «Модель ланцюга створення вартості Портера забезпечує корисне, але лише часткове розуміння створення вартості у відносинах ланцюга постачання. Модель «закритої економіки» Портера не зовсім реалістично враховує глобалізацію, яка збільшила мобільність торгівлі, інвестицій та знань за межі національних кордонів» [2].

Як правило, саме на цю обмеженість вказують дослідники, які характеризують як «неповну» позицію М. Портера щодо ланцюгів вартості. Зокрема, така думка висловлена і у науковій праці ряду вітчизняних авторів, які вказують, що у ній не враховано «...міжнародний аспект, оскільки зосереджується на діяльності окремих підприємств або галузей у межах країни» [3].

Попри зазначену критику не можна заперечувати того факту, що якраз роботи М. Портера заклали підвалини для подальших досліджень міжфірмової взаємодії, її ролі у забезпеченні конкурентоспроможності сучасної фірми.

Поряд з цим не варто ігнорувати і здобутки тих науковців, які досліджували зазначену проблематику раніше М. Портера. Серед іншого тут треба виділити наукові праці І. Валлерстайна [4], в яких виділення поняття «товарний ланцюг». Загалом цей автор розглядав світову економіку як єдину систему держав та економік. Відповідно, ця єдність призводить до формування та функціонування товарних ланцюгів, насамперед, під прямим чи опосередкованим контролем держави. На його думку саме держава за рахунок встановлення різноманітних митних та адміністративних правил може суттєво впливати на час перетину кордону певними товарами. Оцінюючи внесок І. Валлерстайна у дослідження проблематики міжнародної торгівлі та загалом — економічної глобалізації не варто відкидати і того факту, що цей фі-

лософ у цілому прихильником «лівих» ідей і досить часто його наукові позиції оцінюють в руслі неомарксистських течій.

Зауважимо, що навіть з урахуванням достатньої розробленості проблематики глобальних ланцюгів вартості у науковому контексті, говорити про консенсус думок щодо сутності цього поняття не варто.

Зокрема, в науковій праці С. Арндта стверджується: «Ланцюг доданої вартості — сукупність послідовних дій, під час яких відбувається розподіл глобального виробничого процесу відповідно до ключових компетенцій окремих суб'єктів ланцюга та подальше перетворення наявних технологій і ресурсів у кінцевий продукт» [5]. Таким чином, можна зробити висновок, що цей відомий дослідник акцентує на такому:

1) функціонування ланцюга доданої вартості передбачає розподіл виробничого процесу на глобальному рівні. Тобто, в цьому випадку мова фактично йде якраз про міжнародний поділ праці, у відповідності з ключовими принципами якого і відбувається фрагментація глобального виробничого процесу;

2) ключова ознака виділеного вище розподілу — компетенції кожного із учасників, які складають глобальний ланцюг вартості;

3) автор підкреслює особливу роль технологічних факторів у функціонуванні глобального ланцюга вартості загалом та створенні кінцевого продукту — зокрема.

Фактично цей науковець розглядає глобальний ланцюг вартості як певну послідовність дій з використання різноманітних технологій для створення «кінцевого продукту».

У праці інших зарубіжних науковців щодо сутності поняття «ланцюг створення вартості» зазначається: «...це послідовність взаємопов'язаних і взаємозалежних видів діяльності, які необхідні для створення товару чи послуги, починаючи із задуму, включаючи різні стадії виробництва, і, закінчуючи доставкою до кінцевого споживача та післяпродажним обслуговуванням із подальшою утилізацією або переробкою» [6].

В наведеному визначенні варто звернути увагу на кілька важливих моментів. По-перше, його автори розглядають ланцюг створення вартості через послідовність видів діяльності, які взаємопов'язані між собою. По-друге, такі ланцюги охоплюють як ідею щодо створення певної ідеї чи послуги, так і їх постачання кільцевим споживачам. По-третє, ланцюг створення вартості не обмежується лише продажем товару/послуги, але й включає в себе різноманітні форми обслуговування та, навіть, утилізацію і переробку. Очевидно, що у такій науковій позиції відображено сутнісні характеристики глобального ланцюга вартості на мікрорівні. Тут акцентовано на взаємодії різних економічних агентів в процесі створення певних торів та/або послуг.

Не можна оминати увагою і наукову позицію інших закордонних авторів, які зазначають щодо сутності глобального ланцюга вартості: «Глобальний ланцюг доданої вартості — це сукупність заходів для розробки продуктів або послуг, починаючи від його концепції через послідовні етапи виробництва (включаючи комбінацію фізичних змін сировинних компонентів та внеску супутніх виробничих послуг), завершуючи доставкою кінцевому споживачу та післяпродажні послуги» [7]. Багато в чому наведена позиція перегукується з науковими поглядами С. Арндта. Фактично, в ній представлено погляд на глобальні ланцюги ва-

рності з точки зору мікрорівня — коли кілька бізнес-одиниць взаємодіють в процесі створення продуктів та/або надання послуг.

У свою чергу, аналізуючи саме глобальні ланцюги створення вартості, вітчизняні науковці, насамперед, акцентують на тому фактові, що вони охоплюють кілька країн, регіонів. Так, позиція І. Кравцової полягає в тому, що глобальний ланцюг створення вартості представляє собою послідовність взаємопов'язаних видів діяльності зі створення доданої вартості, розташованих як мінімум на двох континентах або у межах двох торгових блоків, що забезпечують виробництво товару чи послуги, починаючи з ідеї щодо їх створення та закінчуючи доставкою до кінцевого споживача [8].

Як бачимо, така позиція в своїй змістовній частині багато в чому корелює з визначеннями сутності ланцюгів вартості, які були наведені вище. Разом з тим, в ній підкреслюються і параметри, використання яких дає можливість говорити про «глобальний» характер ланцюгів вартості. Зокрема, розташування видів діяльності мінімум на двох континентах та/або в межах двох торговельних блоків.

Підкреслимо, що сама по собі концепція глобальних ланцюгів вартості акцентує на відмінностях, які виникають у процесі створення продуктів фірмами, які функціонують виключно на внутрішньому ринку, та фірмами, які «імплементовані» в глобальні ланцюги виробництва та постачання [9]. В загальному можна зробити ще один важливий висновок, який полягає в тому, що інтенсифікація ролі глобальних ланцюгів вартості у сучасній економіці свідчить про фундаментальні зрушення на рівні конкурентних механізмів. Ці зрушення багато в чому підкреслюють «універсалізацію» попиту з боку споживачів, а також «зміщення» конкуренції на рівень конкретних підприємств, а не національних держав.

Щодо типології глобальних ланцюгів вартості, то нині абсолютна більшість науковців орієнтується на підхід, запропонований Г. Джереффі [6]. В цьому підході виділяють ланцюги, що контролюються виробником, та ланцюги, що контролюються покупцем. В ланцюгах, що контролюються покупцем основою є торговельний капітал, а ініціаторами створення та функціонування — великі покупці. В якості прикладу тут можна навести великі торговельні мережі, які з метою задоволення попиту на товари масового споживання, ініціювали створення широких виробничих мереж переважно у країнах, що розвиваються. Ще одна примітна риса ланцюгів вартості, які контролюються споживачем — домінуюча роль маркетингових технологій та дизайну.

В ланцюгах, які контролюються виробником, саме виробники координують та контролюють більшість аспектів функціонування такого ланцюга. Основою їх розвитку є саме промисловий капітал, а мережеві зв'язки формуються насамперед під впливом інвестиційних потоків. Глобальні ланцюги вартості такого типу сформовані у високотехнологічних галузях, і ключову роль в їх поширенні відіграють крупні транснаціональні корпорації.

Разом з тим, про які б типи глобальних ланцюгів вартості ми б не говорили, переваги від їх функціонування отримують як безпосередньо підприємства-учасники, так і національні держави. Досить детально ця позиція розкрита в науковій праці вітчизняних авторів [10], які акцентують на таких перевагах:

- розвиток національної економіки та забезпечення зростання ВВП;

- зростання конкурентоспроможності за рахунок підвищення рівня кооперації;
- прирощення наукової бази країни через зростання імпорту;
- координація взаємодії між державним та приватним секторами;
- залучення інвестицій та підвищення рівня технологій в економіці;
- створення нових робочих місць та сприяння подоланню бідності.

Втім, у цій же науковій праці наводиться не менш фундаментальний перелік ризиків, пов'язаний з функціонуванням глобальних ланцюгів вартості, як для підприємств, так і для національних держав.

Для України питання функціонування вітчизняного бізнесу у межах глобальних ланцюгів вартості досить часто мало не тільки економічний, але й політичний підтекст. В кінці XX ст. та на початку XXI ст. значна частина вітчизняного політикуму та певний прошарок представників промислових кіл пропагували думку щодо ризикованості, а той неможливості, швидкої переорієнтації українських підприємств з глобальних ланцюгів вартості, сформованих ще за часів колишнього СРСР, на глобальні ланцюги, які на той час вже функціонували у світовій економіці. Багато в чому така позиція була відображенням спроб потужних вітчизняних фінансово-промислових груп зберегти конкурентні переваги для їх «промислового ядра». Проте, як показав подальший розвиток подій, вітчизняні підприємства можуть активно «включатися» до міжфірмової взаємодії та ставати невід'ємною частиною глобальних ланцюгів вартості.

З іншого боку, варто визнати, що досить часто у різноманітних дослідженнях артикулюється позиція, у відповідності з якою «включення» українських підприємств у глобальні ланцюги вартості розглядається виключно у позитивному контексті. Зокрема, наведемо думку Н. Марущак: «Зниження торговельних та інвестиційних бар'єрів спростить доступ міжнародних компаній на ринок України, а також дасть їм змогу разом з національним товаровиробником активно шукати можливості для їх включення до глобальних ланцюгів доданої вартості» [11]. Торговельна інтеграція теж сприятиме включенню національних товаровиробників до глобальних ланцюгів доданої вартості [12–14].

Ми не заперечуємо того факту, що активізація українських підприємств з точки зору глобальних ланцюгів вартості створює принципово нові «вікна можливостей» для вітчизняного бізнесу. Але, при цьому, не потрібно ігнорувати і тих ризиків, які очевидно виникають і будуть виникати в процесі такої інтеграції.

Більш аргументованою в цьому світлі є позиція інших українських авторів, які зазначають: «Однак участь розвинених країн і країн, що розвиваються, у глобальних ланцюгах створення вартості є різною. Пояснюється це існуванням значних розбіжностей у рівнях технологічного розвитку, доходах на душу населення та структурі економіки. Конкретна стадія економічного розвитку країни визначає частку різних секторів економіки у створенні сукупного валового продукту, а також ступінь залучення країни та її позиції у ланках глобальних ланцюгів створення вартості» [3]. Тому розглядаючи перспективи українських підприємств в контексті їх місця та ролі в глобальних ланцюгах вартості, треба відштовхуватися і від початкових передумов, в яких відбуватимуться такі інтеграційні процеси.

Нині, в умовах відкритої агресії проти України, очевидно, що вітчизняних бізнес-одиницям складно розраховувати на швидку інтеграції до глобальних

ланцюгів вартості. Хоча це і не відкидає того факту, що однією із форм підтримки нашої держави в таких умовах стало зниження окремих бар'єрів для українського експорту. Проте, як показав подальший розвиток подій, з плином часу ці преференції зазнали критики та тиску, в першу чергу в країнах, куди експортувалися українські товари та послуги. Найяскравіший приклад у цьому контексті — численні акції протесту та блокування пунктів пропуску польськими фермерами, які таким чином висловлювали свою незгоду з експортом українського зерна.

Щоб зрозуміти майбутнє українських підприємств, варто звернути увагу і на існуючі параметри торговельного балансу України, в яких домінує продукція з низьким рівнем доданої вартості — як правило, аграрного сектору (зерно та олія), металургії. Якщо застосувати в цьому випадку концепцію глобальних ланцюгів вартості, можна зробити висновок, що вітчизняні підприємства є тими ланками глобальних ланцюгів вартості, на яких формується найменша додана вартість. Для прикладу, питома вага продовольства у експорті з України у 2023 році перевищила 50 %. Зміна місця вітчизняного бізнесу в глобальних ланцюгах вартості можлива в першу чергу за рахунок системних кроків, спрямованих на покращення бізнес-клімату, швидке залучення прямих іноземних інвестицій, технологізацію національної економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження сутнісних характеристик поняття «глобальні ланцюги вартості» засвідчило: по-перше, вони представляють собою певну послідовність дій, які необхідні для створення кінцевого продукту; по-друге, глобальність таких ланцюгів виникає через міжфірмову взаємодію економічних агентів, які розташовані на різних континентах та/або належать до різних економічних блоків; по-третє, формування доданої вартості на різних етапах ланцюга є нерівномірним і залежить від економічного та технологічного потенціалу учасника. Ефект від функціонування глобальних ланцюгів вартості детермінується як на рівні національних економік, так і на рівні конкретних бізнес-одиниць. Українські підприємства в своїй переважній більшості функціонують на рівні складників ланцюгів з невеликою доданою вартістю, що суттєво стримує конкурентоспроможність національної економіки.

Література

1. Porter M. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press, 1985.
2. Zamora E. Value Chain Analysis: A Brief Review. *Asian Journal of Innovation and Policy*. 2016. Vol. 5. Issue 2. Pp. 116–128.
3. Мельник Т., Конрад Ю. Національні підприємства у глобальних ланцюгах створення вартості. *Вісник КНТЕУ*. 2016. № 3. С. 49–66.
4. Wallerstein I. *World-Systems Analysis: An Introduction*. Duke University Press. 2004, 128 p.
5. Arndt S. *Fragmentation: New Production Patterns in the World Economy*. CMC Faculty Books, 2001. 268 p.
6. Gereffi G., Fernandez-Stark K. *Global Value Chain Analysis: A Primer*. Durham: Centeron Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 2011. 40 p.
7. Kaplinsky R., Morris M. *A handbook for Value Chain Research*. The International Development Research Centre, 2001. 109 p.

8. Кравцова І. Теоретичні засади дослідження світової економіки на основі глобальних ланцюгів створення вартості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право.* 2015. Вип. 28. С. 32–37.
9. Pananond P. Motives for foreign direct investment: A view from emerging market multinationals. *Multinational Business Review.* 2015. 23 (1). P. 77–86.
10. Кизим М., Крамарев Г., Іванова О., Хаустова В. Теоретичні засади розвитку глобальних ланцюгів створення вартості. *Бізнес-інформ.* 2018. №12. С. 39–50.
11. Марущак Н. Глобальні ланцюги доданої вартості в контексті економічної інтеграції України. *Причорноморські економічні студії.* 2017. №4. С. 30–35.
12. Mozgovyy O., Rudenko-Sudarieva L., Shevchenko Y., Yatsenko O., Zhou W. (2023). Factors for choosing of investment models by asian companies in the implementation area of global business initiatives. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(49), 149–162. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.49.2023.4000>
13. Tsygankova T., Yatsenko O., Obolenska T., Gordieieva T., Osadchuk V. (2023). Influence of industry 4.0 on strategies of companies entering the global market of data integration services. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu.* (2): 141 — 148; <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/141>
14. Bazaluk, O., Yatsenko, O., Reznikova, N., Bibla, I., Karasova, N., & Nitsenko, V. (2022). International integration processes influence on welfare of country. *Journal of Business Economics and Management*, 23(2), 382–398. <https://doi.org/10.3846/jbem.2022.16228>

References

1. Porter M. (1985) *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance.* New York: Free Press.
2. Zamora E. (2016) Value Chain Analysis: A Brief Review. *Asian Journal of Innovation and Policy.* 2016. Vol. 5. Issue 2. Pp. 116–128.
3. Melnyk T., Konrad Yu. (2016) Natsionalni pidpriemstva u hlobalnykh lantsiuhakh stvorennia vartosti [National enterprises in global value chains]. *Visnyk KNTEU.* № 3. S. 49–66.
4. Wallerstein I. (2004) *World-Systems Analysis: An Introduction.* Duke University Press. 128 p.
5. Arndt S. (2001) *Fragmentation: New Production Patterns in the World Economy.* CMC Faculty Books, 268 p.
6. Gereffi G., Fernandez-Stark K. (2011) *Global Value Chain Analysis: A Primer.* Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 40 p.
7. Kaplinsky R., Morris M. (2001) *A handbook for Value Chain Research.* The International Development Research Centre, 109 p.
8. Kravtsova I. Teoretychni zasady doslidzhennia svitovoi ekonomiky na osnovi hlobalnykh lantsiuhiv stvorennia vartosti [Theoretical foundations of the study of the world economy based on global value chains.]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 18 : Ekonomika i pravo.* 2015. Vyp. 28. S. 32–37.
9. Pananond P. Motives for foreign direct investment: A view from emerging market multinationals. *Multinational Business Review.* 2015. 23 (1). P. 77–86.
10. Kyzym M., Kramarev H., Ivanova O., Khaustova V. Teoretychni zasady rozvytku hlobalnykh lantsiuhiv stvorennia vartosti [Theoretical foundations of the development of global value chains]. *Biznes-inform.* 2018. №12. S. 39–50.

11. Marushchak N. Hlobalni lantsiuihy dodanoi vartosti v konteksti ekonomichnoi intehtatsii Ukrainy [Global chains of added value in the context of economic integration of Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2017. №4. S. 30-35.
12. Mozgovyy O., Rudenko-Sudarieva L., Shevchenko Y., Yatsenko O., Zhou W. (2023). Factors for choosing of investment models by asian companies in the implementation area of global business initiatives. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(49), 149–162. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.2.49.2023.4000>
13. Tsygankova T., Yatsenko O., Obolenska T., Gordieieva T., Osadchuk V. (2023). Influence of industry 4.0 on strategies of companies entering the global market of data integration services. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. (2): 141–48; <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/141>
14. Bazaluk, O., Yatsenko, O., Reznikova, N., Bibla, I., Karasova, N., & Nitsenko, V. (2022). International integration processes influence on welfare of country. *Journal of Business Economics and Management*, 23(2), 382–398. <https://doi.org/10.3846/jbem.2022.16228>